

Zola-prisen 2017 til Runar Kjørsvik

Det Norske Nobelinstitut 18.1.2017

Tildelingstale

Styreleder Petter Mejlænder

Kjære prisvinner - og kjære alle dere som er her for å ta del i feiringen av Runar Kjørsvik som årets Zola-prisvinner.

Norge har lagt bak seg et år med store utfordringer. Det har vært gleder og sorger. Mye har vi tapt og mye har vi vunnet. Det er vel slik det må være. Ikke minst for Zola-prisen, som er opptatt av krisene, de krisene som kan hente frem det beste i oss. Tenk bare på alle de hverdagsheltene som har reist til Hellas for å hjelpe flyktninger – ja selv på julaften valgte frivillige å ta imot familier som rømte fra krigen i Syria.

Slike helter finnes over alt, og de tar ansvar selv om det skader dem selv. Både små og store virksomheter gjennomgår kriser. På sykehus presses leger til uakseptable prioriteringer. Noen gjør motstand for å forsvare pasientenes liv, helse og rettssikkerhet.

Innenfor politi og påtalemyndighet ser vi tilsvarende tendenser.

Likevel våger de færreste å kritisere eller varsle. Det gjelder både i offentlig forvaltning og i næringslivet: Åpenhet, medbestemmelse og ytringsfrihet innskrenkes. Selv i skoleverket, som skal lære de unge demokratisk adferd og kritisk tenkning, begrenses ytringsfriheten. Mer autoritære styringsformer innføres, og det blir vanskeligere å ta opp juridiske, faglige, systemiske og moralske feil og misligheter. Og det til tross for at loverket er endret for å trygge varslere.

I vår tid er vi mer enn noen sinne fanget i en helt konkret, men likevel diffus, verdensvev. Stort blir like viktig som smått; fjernt fanger mer oppmerksomhet enn nært; mens løgn og bedrag blir tatt for sannhet. Endringer formes av uklare årsakskjeder. Maktmisbruk og urett ett sted, får dramatiske følger et annet sted, fordi vi alle er viklet inn i den samme verdensveven.

Kriger endrer den globale maktbalansen; flyktningkriser fører til moralkriser; oljekrisen skaper kriser i arbeidsmarkedet; og miljøkrisen rammer alt liv over alt. Ikke rart vi vakler både emosjonelt og rasjonelt. Selve identiteten vår havner i krise når avstanden øker

mellom det vi gjør og det vi mener er moralsk riktige handlinger.

For Zola-prisen hersker det imidlertid ingen tvil. Her regjerer et rasjonelt og verdibasert fellesskap, der samarbeid, likhet for loven og muligheter for alle står urokkelig. Er det ikke nettopp det som har gjort Norge til ett av verdens beste land å bo i? Et slikt land skal ikke miste hodet, selv om tusener mister jobben og hundretusener banker på vår dør og trygler om assistanse. For oss bør kriser gi muligheter for forbedringer.

Dette leder oss til Runar Kjørsvik og årets Zola-pris. I dag er han – for oss – selve omdreiningspunktet for de fleste krisevariabler. I hans sak kan vi finne den globale miljøkrisen og den enkeltes arbeidsmiljø; den tematiserer demokrati og despoti; internasjonal kapital og individuell moral; og ikke minst synliggjør hans sak forskjellen på gode og dårlige styringssystemer.

Runar Kjørsvik var hovedverneombud på Shell Norges anlegg på Nyhamna, det vil si på øya Gossa i Aukra kommune, rett vest for Molde i Møre og Romsdal. Det er der vinterstormene raser som verst og gassen fra Ormen Lange-feltet, Norges nest største gassfelt, kommer inn til fastlandet, før den sendes videre til Storbritannia.

For Zola-prisen dukket Runars navn opp i en periode preget av oppsigelser og arbeidsledighet i olje- og gassnæringen. På kort tid har nå førti tusen arbeidsplasser forsvunnet – og flere rammes hver eneste dag. Hele bransjen må utsette vedlikehold og investeringer. Rundt 150 spesialskip, tilsvarende 40 milliarder investerte kroner, ligger i opplag, og rederiene klarer ikke en gang betale renteutgifter.

Lenge før krisen ble så alvorlig, registrerte Runar at ledelsen på Nyhamna så bort fra lover og avtaler, og at det såkalte trepartsamarbeidet ikke fungerte. Da han i 2013, etter kort tid som hovedverneombud, ble konfrontert med en større omorganisering drevet frem av hovedkontoret i Nederland, begynte problemene. Han ble pålagt å spille på lag med ledelsen og føye seg etter et omfattende HR-reglement, et bedriftsinternt redskap for å maksimere de ansattes yteevne. Dét var umulig for Runar. Han var valgt på grunnlag av norsk lov og kollegenes tillit, og kunne ikke være med på noe han mente ville svekke vernetjenesten og informasjonsflyten, til fordel for bedriftens effektivitet. For ham var motstanden ikke bare selvfølgelig, det var en æressak.

Fra da av så ledelsen på Runar som en plageånd og sikkerhetsrisiko. Han ble pålagt munnkurv, ble mobbet, truet med advokat og ledelsen avviste hans konkrete

innspill og henvisninger til arbeidsmiljøloven og andre juridiske plikter og rettigheter. Saker han tok opp vedrørende informasjon, medbestemmelse, og helse og sikkerhet ble redusert til kritikkverdig adferd. Han ble en personalsak, og i 2015 fikk han sparken.

Runar ble straffet for å følge boka; for å ta jobben på alvor; for å respektere loven; for å ville beskytte arbeidernes helse; for å stå opp for fellesskapet og praktisere sine rettigheter og plikter som ombud.

Ikke overraskende ble han sykmeldt og måtte gjennomgå en ydmykende rettsprosess der det ble sådd tvil om hans personlige evner. Ledelsen leide til og med inn både psykolog og advokat for å sverte ham. For Runar virket det hele som en heksejakt. Og han var heksen.

Da organisasjonssekretæren i fagforbundet SAFE (Sammenslutningen av fagorganiserte i energisektoren) tok konflikten på Nyhamna nærmere i øyesyn, slo han fast at ledelsen hadde skapt en frykttkultur. Ledelsen forsøkte å kneble alle tillitsvalgte. SAFE mente Runar var offer for en internasjonal trend.

I 2014 skrev også konserntillitsvalgte på Runars arbeidsplass en rapport om frykt, trusler, utskjelling, beskyldninger og sjikane. Runars rolleforståelse og varslinger ble dermed bekreftet.

Runar Kjørsviks sak har ikke bare vakt oppsikt i fagbevegelsen (SAFE sorterer under hovedorganisasjonen YS), men også blant forskere og advokater som jobber med arbeidsrett. Saken hans er i ferd med å bli et referansepunkt for hele det norske arbeidslivet, ettersom SAFE mener det er reell fare for at verneombud og tillitsvalgte kan bli nøytralisert (Ref. Petroleumstilsynets video fra topplederkonferansen 2016). Også Petroleumstilsynet og miljøorganisasjoner har gitt uttrykk for bekymring. Fredrik Hauge i Bellona mener Runars tilfelle er en av de styggere sakene han har sett, fordi «varslervernet er fullstendig tatt bort». Han hevder Petroleumstilsynet har begått lovbrudd ettersom det ikke har fulgt opp Runars varslings god nok. Runar selv mener Petroleumstilsynet kort og godt valgte å se bort fra varslingen hans.

Medbestemmelsesbarometeret, som ble publisert på tampen av 2016, bekreftet Runars erfaring. Rapporten konkluderte med at ansattes innflytelse på egen arbeidssituasjon er «betydelig svekket» de siste sju årene - og det skjer i en tid hvor kompetansekrav, kompleksitet og kommunikasjonskrav øker. Halvparten av de spurte mener «arbeidslivet beveger seg i en autoritær retning». Verst er det i statlige virksomheter og i utenlandsk eide selskaper.

*

Det hersker ingen tvil om at Runars sak dreier seg om menneskeverd, rettssikkerhet og demokrati. Vi tviler heller ikke på at Runar Kjørsvik har vist forbilledlig sivil mot, slik det formuleres i Zola-prisens vedtekter. Liksom Émile Zola gjorde det i 1898, anklager også Runar statsmakten fordi den ikke gjør nok for rettssikkerheten.

Runar, du forsto at du ble utsatt for en systemsvikt, som lett også kan ramme andre og bli standard prosedyre, dersom ingen tar affære. Derfor kjemper du ikke lenger bare for din egen sak, du kjemper for hindre at andre skal rammes av den samme uretten. Du kjemper for at den viden kjente norske modellen skal overleve og styrkes.

Det er derfor Zola-prisen hedrer deg i dag. Du skal vite at mange beundrer deg for det du har gjort. Det er gjennom rettssikkerhet og samarbeid næringslivet blir samfunnsnyttig og sterkt. Et næringsliv som bryter ned samfunnet og folks helse er ingen tjent med.

Næringslivet kan ikke alene forme samfunnskontrakten. Et godt samfunn med et velfungerende næringsliv krever gjensidig respekt og tillit. Bedrifter skal tjene gode penger – men ikke på bekostning av de ansattes helse, miljø og sikkerhet. Det står i norsk lov, og i Norge er det norsk lov som gjelder, slik det også skal i fremtiden. Er det noen som mener at

lovens bokstav er feil, må det tas opp i åpne fora, slik at hele det politiske Norge kan komme på banen. Ett enkelt selskap kan ikke endre praksis etter eget forgodtbefinnende.

Runar, du er ennå ikke i mål. Kanskje har du bare så vidt begynt på den viktige jobben du har påtatt deg. For, som Astrid Lindgren skrev i Ronja Røverdatter: «Det finnes saker man måste göra, annars är man bara en liten lort.»

Zola-prisens styre gratulerer deg med dagen og ønsker deg lykke til på den videre ferden.

Runar Kjørsvik: Du kan komme opp og ta imot Zola-prisen for 2017.

- Slutt -